

Pregledni članak
doi: 10.5937/NPDUNP2001058B
UDK: 343.53:336.741.1

PRANJE NOVCA KAO SAVREMENI FENOMEN – POJAM, FAZE I SPREČAVANJE PRANJA NOVCA

Nemanja Budimir

Fondacija „Andrej Budimir“, Banja Luka

Pranje novca predstavlja globalni problem dvadeset prvog veka. Kao oblik privrednog kriminala proces pranja novca zastupljen je kako u nacionalnim, tako i u međunarodnim razmerama. Iako postoji veoma veliki broj definicija pranja novca, može se reći da se ono sastoji od kraćeg ili dužeg kretanja sredstava koja su stečena ilegalnim aktivnostima, da bi se kroz ciklus transformacije dobila prividno legalna sredstva. Naime, sve zemlje trebalo bi da idu ispred „perača“ novca tačnije, trebalo bi da idu ispred njih u osmišljavanju i propisivanju metoda i načina borbe, ali isto tako trebalo bi da ne dozvole da kriminalci koriste korumpiran i neuređen institucionalni okvir i da pomoću pranja novca steknu unosne prihode. Što se tiče prevencije i zaštite od ovog fenomena, kao glavni cilj izdvaja se otkrivanje počinitelaca, ali isto tako i efikasnija zaštita same države od ovog mehanizma, a upravo to je veoma značajno za samu bezbednost zemlje, nacionalne privrede, ali i međunarodne tokove.

Ključne reči: pranje novca, kriminal, organizovani kriminal.

UVOD

Fenomen koji u današnje vreme iziskuje posebnu pažnju jeste upravo proces pranja novca. Pod pojmom pranje novca podrazumeva se nezakonito sticanje novca putem ilegalnih aktivnosti, pomoću kojih se nastoji prikriti pravi izvor novca. Upravo te ilegalne aktivnosti mogu da budu odličan izvor zarada. Iz tog razloga ove aktivnosti se veoma često koriste u svrhu stvaranja povećane vlastite egzistencije, a prljavim novcem koji nastaje kao rezultat tih aktivnosti smatra se svaki novac koji je stečen nekom kriminalnom aktivnošću ili nekim kaznenim delom.

Za pranje novca može se reći da predstavlja rastuću industriju. Navedenu tvrdnju potkrepljuju i podaci da se u svetu godišnje opere više od 900 milijardi dolara, a polovina tog novca dolazi iz trgovine drogom. Takođe, finansijske institucije i njihovi zaposleni trebalo bi da su konstantno na oprezu zbog toga što lica koja se bave pranjem novca primenjuju sve sofisticiranije i inovativnije tehnike, a pomoću kojih se preko finansijskih institucija nastoji doći do novca na nezakonit način. Dakle, na osnovu svega što je prethodno rečeno može se zaključiti da pranje novca predstavlja kazneno delo, te da je samim tim borba protiv organizovanog kriminala neophodna.

Problem istraživanja ovog rada jeste proces pranja novca, njegove faze, ali i sprečavanje pranja novca. Rad ima za cilj da objasni pojam pranja novca i njegove karakteristike, ali isto tako i da predstavi na koje načine se može sprečiti proces pranja novca. Rad je podeljen na tri dela, prvi deo rada definiše pojam pranja novca i prikazuje njegove karakteristike. U drugom delu rada govori se o fazama pranja novca, a treći deo govori o sprečavanju procesa pranja novca.

1. Pranje novca

Pranje novca predstavlja još uvek relativno novo i konzervativno pitanje. Pojam pranje novca nastao je u vreme prohibicije u Sjedinjenim Američkim Državama i to u trećoj deceniji prošlog veka. U to vreme kriminalci su novac zarađivali od ilegalne proizvodnje i krijumčarenja alkoholnih pića. Naime, oni su ove aktivnosti prikazivali kao zaradu koja je ostvarena u lancu perionica automobila ili perionica rublja, koje su se nalazile u njihovom vlasništvu. Razlog za to je potreba da se novac koji je dobijen na nelegalan način legalizuje (Stanković, 2014). Pranje novca predstavlja proces koji ni u nauci, ali ni u zakonodavstvu nema opšteprihvaćenu definiciju. Različite definicije ovog pojma nastale su kao posledica različitih polaznih tačaka. Takođe, potrebno je naglasiti da će se definicija pranja novca razlikovati zavisno od toga da li se pranje novca posmatra sa ekonomskog, sociološkog ili pravnog aspekta (Budimir, 2019). Međutim, definicija pranja novca, i u legalnom i u nelegalnom kontekstu, podrazumeva uzimanje novca iz ilegalnih tokova i plasiranje u investicije u kojima se ne izlaže nikakvim nelegalnim aktivnostima (Crumbley, Heitger, & Stevenson, 2007, 7011). Bez obzira na veliki broj definicija, pranje novca može se definisati kao proces koji podrazumeva izvršavanje radnji putem više transakcija pomoću kojih se prikriva pravi izvor novca ili druge imovine, za koju se sumnja da je nezakonito pribavljena u zemlji ili inostranstvu, a sve sa ciljem da se novac ili imovina prikažu kao zakonito stečeni (Ivanov & Maroši, 2014). Dakle, na osnovu ovoga može se zaključiti da pranje novca predstavlja aktivnost koja je usmerena ka legalizaciji novca koji je stečen pomoću kriminalnih aktivnosti. Proces pranja novca predstavlja međunarodni fenomen, a tehnike koje se primenjuju su mnogobrojne i sofisticirane. Razvojem novih tehnika plaćanja, različitost finansijskih tržišta u pojedinim jurisdikcijama, ali i razvoj novih finansijskih proizvoda istovremeno su doveli i do pojave novih tehnika pranja novca.

Kada se govori o pranju novca potrebno je naglasiti da ovaj proces ima četiri zajedničke karakteristike, a to su: vlasništvo i poreklo moraju biti sakriveni, novac mora da promeni oblik, trag koji ostaje iza novca mora da bude nejasan (cilj nije ispunjen u slučaju kada se može ući u trag novcu od početka do kraja) i na kraju, potrebno je da se ima kontrola nad novcem bez obzira na to kroz kakve i kroz koliko operacija on prolazio.

Dakle, ovaj proces ima za cilj da nezakonito stečenu imovinu pretvori u prividno zakonitu. Na ovaj način počinitelji kriminalne aktivnosti povećavaju svoje prihode, izbegavaju kazneno gonjenje i oduzimanje nezakonito stečene imovine.

2. Faze i tehnike pranja novca

Na osnovu definicije pranja novca može se zaključiti da se ovaj proces uglavnom odvija u nekoliko faza, to su pre svega:

- *Faza polaganja* – predstavlja prvu fazu u procesu pranja novca. Ona podrazumeva uplaćivanje gotovine od kriminalnih poslova na račune banaka pod okriljem neke legalne delatnosti. U ovom slučaju plaćanje se uglavnom vrši u gotovom novcu. Uplate se mogu vršiti isto tako i preko fantomskih firmi, odnosno firmi koje su osnovane samo kako bi se novac mogao uplatiti na račun banke (Stakić & Jezdimirović, 2012). Dakle, u ovoj fazi je veoma bitno da se sredstva koja su stečena kriminalnim aktivnostima ubace u legalne tokove. Naime, upravo u ovoj fazi moguće je otkriti da se radi o pranju novca, a razlog za to je što se upravo u njoj najlakše može otkriti poreklo i priroda sredstava. Kao što je prethodno naglašeno, u ovoj fazi se primenjuje gotovina i to u visokim iznosima, a upravo to skreće pažnju i izaziva sumnju. Zbog toga osobe koje se bave kriminalnim aktivnostima nastoje da gotovinu prebace u druge oblike, koji su prikladniji za dalju upotrebu. S obzirom na to da se u ovoj fazi može najlakše otkriti da je reč o pranju novca, može se reći da je ona i najrizičnija za kriminalce. Razlog za to je i što su u mnogim zemljama banke, ali i druge finansijske institucije obavezne da prijave svaku veću transakciju. Mešanje nelegalno stečenog novca (gotovine) sa legalno stečenim prihodima, otežava otkrivanje prljavog novca. Pored ovoga, velike sume novca mogu da se usitne i tako usitnjene se predaju na račun u banci. Usitnjavanje se vrši kako se ne bi privlačila pažnja i kako bi iznosi koji se predaju bili manji od zakonskog cenzusa. Samim tim banke ili druge finansijske institucije neće biti u obavezi da prijave transakciju nadležnim organima. Takođe, potrebno je naglasiti da kriminalci često gotovinu prebacuju u zemlje u kojima sistem za sprečavanje pranja novca nije adekvatan i tamo ga polažu na račune (Stanković, 2014).
- *Faza prikrivanja* – u ovoj fazi nastoji se uz pomoć raznih transakcija prikriti pravo poreklo novca. Da bi se prikrilo poreklo novca vrši se veliki broj različitih transakcija širom sveta i to tako, što se novac sa jednog računa prebacuje na druge, koji su otvoreni u različitim bankama širom sveta, ali i u drugim finansijskim institucijama i privrednim subjektima. Na ovaj način novac se raslojava i transformiše (Budimir, 2019, 124). Iz prethodno navedenog može se zaključiti da druga faza ima za cilj prikrivanje veze između novca i kriminalne aktivnosti od koje potiče. Kada se vrše ove transakcije stvara se lažna slika da se transfer vrši sa ciljem plaćanja roba ili usluga u inostranstvu. Upravo zbog toga lice koje vrši pranje novca otvara firmu u inostranstvu, a ta firma se kasnije pojavljuje kao dobavljač koji izdaje fakture kompaniji kod koje se nalazi prljav novac. Međutim, do isporuke robe ili usluga ne dolazi uopšte, ili ako i dolazi do isporuke, ona se obavlja u neodgovarajućem obimu i kvalitetu. U ovom slučaju jedino dolazi do kretanja novca.

- *Faza integracije* – predstavlja poslednju fazu u procesu pranja novca. Zadatak je uključiti novac u legalan finansijski sistem, čime dobija karakter zakonito stečenog profita. Dakle, u ovoj fazi novac se vraća u legalni monetarni sistem i tada se sa njim raspoložuje kao da je stečen na legalan način. Upravo to u velikoj meri otežava otkrivanje izvora iz kog potiče novac, a to jeste i cilj celokupnog procesa. U fazi integracije lica koja se bave ovom kriminalnom aktivnošću donose odluku o daljem reinvestiranju novca u reproduktivni ciklus kriminalne delatnosti ili vrše investiranje u neke zakonite delatnosti (Stanković, 2014). Pored ovoga jedan deo novca se troši i na lične potrebe ili na luksuz. Takođe u fazi integracije se izdvajaju i najpopularnije metode koje primenjuju „perači“ novca, a to su (Jergović-Katušić, 2007):
 - Osnivanje anonimnih kompanija u zemljama u kojima je osigurana tajnost. Na taj način oni mogu sebi da obezbede zajmove iz opranog novca tokom budućih zakonskih transakcija. Naime, oni mogu da povećaju svoje prihode, ali će isto tako tražiti i odbitak poreza zbog vraćanja zajma, a sebi će da naplate kamatu na zajam.
 - Slanje lažnih uvozno-izvoznih računa. Na ovaj način novac se prebacuje iz jedne zemlje u drugu, a računi predstavljaju prateću dokumentaciju. Upravo ti računi su precenjeni i koriste se za dokazivanje porekla novca.
 - Prebacivanje novca drugoj banci iz banke koju koriste oni koji peru novac ili koje su neretko u njihovom vlasništvu.

Podela na ove faze je teorijskog karaktera i u praksi postoje odstupanja od ovog modela. U praksi ove faze nisu tako jasno odvojene i prepoznatljive. Takođe, potrebno je naglasiti da u praksi su veoma česti slučajevi kada se ove faze preklapaju, odnosno to znači da se u svakoj od njih prljavi novac meša sa novcem koji je stečen na legalan način, a isto tako postoje slučajevi i kada se neka od faza u potpunosti preskoči. To ustvari znači da prihodi koji su stečeni na nelegalan način ne prolaze kroz sve faze, a to zavisi od niza faktora. Takođe, potrebno je naglasiti da se razlikuje nekoliko modela pranja novca, to su (Cindori, 2007):

- Dvofazni model – ovaj model ustvari razlikuje pranje novca koji u početnoj fazi nastaje iz nezakonite radnje, dok su za drugu fazu značajne srednjoročne i dugoročne radnje, odnosno proces legalizovanja prljavog novca i njegovo uključivanje u finansijski sistem, sve sa ciljem da se izvrši njegovo ponovno pranje.
- Kružno pranje – predstavlja znatno kompleksniji proces koji obuhvata devet faza pranja novca.
- Model četiri sektora – ovde svaki sektor sadrži proces pranja novca.
- Teleološki model – zasnovan je na različitim ciljevima pranja novca (npr. Integraciji, investicijama, poreskoj utaji, finansiranju organizovanog kriminala i slično) (Mitsilegas, 2003, 26).

Takođe, potrebno je naglasiti da su u praksi česti slučajevi kada ugledne finansijske institucije, ugledni pojedinci, ali i neke države pristaju da učestvuju u

pružanju usluga kriminalcima u procesu koji je vezan za pranje novca, ali naravno na to pristaju pod uslovom da za to dobiju i određenu novčanu naknadu. Ovo dovodi do pojave pojačane korupcije, a zatim ona generiše celi proces iz početka.

S druge strane, kada govorimo o tehnikama koje se primenjuju u procesu pranja novca potrebno je naglasiti da su one uglavnom složene, tajne i dobro osmišljene. U procesu pranja novca metode i tehnike se stalno menjaju, a to se dešava kao odgovor na kontramere koje se sprovode u poslednjih nekoliko godina. Kao najčešće tehnike pranja novca izdvajaju se (Stanković, 2014):

- Gradnja pologa – podrazumeva da se velike svote novca razbijaju na manje koje ne prelaze granične svote, to se čini kako bi se smanjila sumnja i kako banka i druge finansijske institucije ne bi morale da prijavljuju transakcije nadležnim organima. Novac (manje svote) se polaže na jedan ili više računa, a predaju ga različita lica, ili jedno lice u dužem vremenskom periodu.
- Upotreba prekomorskih banaka – pod ovim se podrazumeva da lica koja se bave pranjem novca koriste liberalni bankarski sistem, posebno prekomorsko bankarstvo, tačnije offshore centare. Oni preko offshore računa šalju novac u one zemlje koje prihvataju bankarsku tajnu, odnosno koje dopuštaju anonimnu upotrebu računa za bilo koju svrhu i za bilo koji iznos. Takođe, ove sheme su veoma kompleksne i uključuju veliki broj offshore računa i transakcija koje se preko njih obavljaju.
- Podzemno bankarstvo – omogućava nedokumentovane depozite, podizanje novca i transfere. Ono funkcioniše van kontrole države i na državnim granicama. Naime, ono podrazumeva da se potraživanja dobijena nedozvoljenim radnjama u nacionalnoj privredi jedne zemlje, pomoću mreže podzemnog bankarstva, stavljaju na raspolaganje u nekoj drugoj zemlji. Što se tiče ovih aktivnosti one se obavljaju uz poverenje, anonimno i bez bilo kakvih pisanih tragova, često uz pomoć porodičnih, plemenskih i etničkih veza.
- Fiktivne firme – one se koriste kako bi se na njihov račun položio prljavi novac, kao vid pozajmice osnivačima ili kao uplata nekih fiktivnih dnevnih pologa pazara. Takođe, potrebno je naglasiti da ove firme ne posluju, već su namenjene isključivo za polaganje prljavog novca i za usitnjavanje velikih suma novca.
- Investiranje u zakonite poslove – perači novca svoj prljavi novac veoma često ulažu u neke zakonite poslove, bilo da je reč o velikim ili o malim poslovima. Na taj način oni žele da svoj novac ubace u legalne tokove, kako bi ga oprali.
- Upotreba finansijskog tržišta – finansijska tržišta koriste se za „sofisticirano“ pranje novca, a za to se posebno koriste tržišta akcija i obveznica.
- Upotreba korespondentnog bankarstva – podrazumeva da jedna banka pruža svoje usluge drugoj, odnosno da postoji korespondentni račun jedne finansijske institucije koji ona drži kod druge finansijske institucije na svoj

račun i u svoje ime. Naime, na ovaj način jedna finansijska institucija obavlja transakcije za klijente druge finansijske institucije. U ovom slučaju korespondentna banka koja pruža usluge pravnim i fizičkim licima za koje ne postoje informacije iz prve ruke, oslanja se na pouzdanost informacija koje joj daje respondentna banka. Činjenica koja upućuje da je reč o pranju novca, jeste nedostupnost informacija o pravnom licu za koje se vrši transakcija i sl.

- Pružanje pomoći i donacija iz inostranstva – ovo se posebno odnosi na nevladine organizacije. Naime, njih je nezahvalno kontrolisati zbog toga što se mnoge od njih predstavljaju kao borci za demokratiju.
- Upotreba interneta – Razvoj interneta i elektronskog poslovanja dovelo je do potrebe za razvojem novih i prilagođavanja starih normativnih akata.

Što se tiče modaliteta koji se mogu primenjivati u procesu pranja novca, to zavisi od količine novca koji se želi oprati. Pored toga na ovo veliki uticaj ima i zakonodavstvo, privreda, finansijsko tržište, način delovanja, ali i faze kroz koje mora proći novac kako bi došao do svog krajnjeg cilja. Može se zaključiti da kriminalci detaljno proučavaju sve ove faktore kako bi se na kraju mogli odlučiti koji će modalitet po njihovom mišljenju biti najbolji, odnosno koji će dati najbolje rezultate.

2.1. Slabe tačke u procesu pranja novca

Proces pranja novca poseduje određene slabe tačke, odnosno faze kada ga je lakše otkriti, a to su:

- Ulazak gotovine u finansijski sistem – predstavlja najranjiviju fazu za perače novca, jer je mogućnost otkrivanja velika. Perači novca uglavnom pokušavaju da polože velike sume novca na račun, a to je jako teško zakonito učiniti.
- Prebacivanje (doznake) u finansijski sistem i iz njega – Mnoge zemlje propisale su da je obavezno dojavljivanje vlastima ukoliko se sumnja na neke transakcije. Ovo ustvari i predstavlja moćno oružje za borbu protiv pranja novca.
- Prekogranično kretanje gotovine – Veoma često lica koja vrše pranje novca izlažu se riziku da budu otkrivena prilikom policijske ili carinske kontrole na graničnim prelazima. O tome svedoče i česti slučajevi zaplene velikih količina novca koje se u poslednje vreme dešavaju.

Dakle, u slučajevima kada su vlasti u mogućnosti da otkriju pranje novca, to sa sobom donosi višestruke rezultate. To dovodi do brojnih hapšenja, oduzimanja ilegalno stečenog novca i imovine, u pojedinim slučajevima i do potpunog razbijanja kriminalne operacije. Međutim, potrebno je naglasiti da u većini slučajeva procesi pranja novca ostaju neprimećeni, a velike operacije imaju veoma ozbiljne posledice na društveno i ekonomsko stanje.

2.2. Posledice pranja novca

Proces pranja novca može da ima veoma velike ekonomske i socijalne posledice. Ovo se posebno odnosi na države čija se tržišta nalaze u fazi razvoja, ali i na države koje nemaju dovoljno snažan finansijski sistem. Bez obzira na to što je veoma teško izvršiti kvantifikaciju negativnih posledica koje izaziva proces pranja novca, kako na nivou pojedinih država, tako i na celokupnoj svetskoj sceni, sve te posledice ipak se mogu pratiti kroz: opšti porast krivičnih dela, slabljenje privrede i tržišne konkurencije, podrivanje stabilnosti i ugleda finansijskih institucija i nanošenje šteta privatizacijskim projektima. Kao što je prethodno naglašeno, sheme pranja novca podrazumevaju visoko profitabilne transakcije, koje su zahvaljujući svojoj veličini veoma privlačne finansijskim institucijama, ali i drugim privrednim subjektima koji mogu da posluže kao posrednici u procesu kanalisanja velikih količina prljavog novca iz ilegalnih u legalne tokove (Rička, 2011, 308 – 309).

2.3. Delovanje protiv pranja novca

Aktivnosti koje su vezane za proces pranja novca u većini slučajeva se ne evidentiraju u ekonomskim statistikama. Za proces pranja novca može se reći da predstavlja izuzetno veliki problem današnjice, a sam tok kriminalnih sredstava predstavlja veoma ozbiljne probleme za finansijske institucije, države, ali i za društvo u celini. Takođe, i dalje postoje neke institucije ili jurisdikcije koje imaju zastupljene staromodne poglede da izvori depozita nisu bitni, a razlog za to je što koristi potiču od njihovog primanja. Za ovakvo shvatanje može se reći da je izuzetno opasno. Što se tiče finansijskog tržišta njegov integritet u velikoj meri zavisi od realnosti, ali i od percepcije primene pravnih, profesionalnih i etičkih standarda. U slučaju da se nelegalno stečena sredstva peru preko finansijskih institucija, zbog korupcije ili zbog toga što zaposleni gledaju „kroz prste“ na nelegalno poreklo sredstava, sve sa ciljem povećanja dobiti, u tom slučaju će reputacija tih finansijskih institucija biti veoma ugrožena. S jedne strane to bi moglo da dovede do reagovanja nadležnih organa, dok sa druge strane mnogi klijenti i druge finansijske institucije ne bi bile spremne da poslušaju sa njima. Takođe, potrebno je naglasiti da zemlje koje dopuštaju da ih perači novca zloupotrebljavaju, se isto tako suočavaju sa veoma ozbiljnim ekonomskim posledicama. Proces pranja novca može da dovede do neobjašnjivih promena u potražnji za novcem, ali isto tako može da utiče na povećanje rizika što se tiče sigurnosti i pouzdanosti bankarskog sektora, kontaminirajućeg učinka na legalne finansijske transakcije i povećanu volatilitnost međunarodnih tokova kapitala i kursnih stopa. Naravno, u slučaju da se finansijski i komercijalni sektor smatraju predmetom kontrole i uticaja organizovanog kriminala, može da dođe do smanjenja direktnih stranih ulaganja. Na osnovu svega prethodno navedenog može se reći da u slučajevima kada se ne ulaže dovoljno napora u borbu protiv pranja novca, to može da dovede do pojave značajnih društvenih troškova. Proces pranja novca i organizovani kriminal međusobno su povezani. Naime, kriminalne organizacije upotrebiće svoj profit kako bi se infiltrirale ili kako bi stekle kontrolu nad legalnim poslovima, ali i za podmićivanje pojedinaca i vlasti. Ovo dovodi do slabljenja etičkih, ali i moralnih standarda društva. Za sam proces pranja novca može se reći da predstavlja produženi deo kriminalne aktivnosti koja ga je

ustvari i stvorila, a sva društva u većoj ili manjoj meri teže da uklone kriminal (Carlson, 2010, 110 – 111).

3. Sprečavanje pranja novca

Kada se govori o sprečavanju pranja novca potrebno je naglasiti da postoji nekoliko opšteprihvaćenih načina na koje se može izvršiti sprečavanje pranja novca, a to su (Mista, 2013, 42):

- Represivna/ preventivna strana sistema,
- Identifikacija i praćenje klijenata,
- Prijava gotovinskih transakcija,
- Prijava sumnjivih transakcija,
- Finansijsko-obaveštajna služba.

Pod represivnom stranom sistema podrazumeva se kazneno gonjenje i kažnjavanje lica koja su počinila ovo kazneno delo, ali i oduzimanje celokupne imovine, odnosno novca koji predstavlja predmet kaznenog dela. Cilj ovoga jeste da se kriminalcima onemogućí upotreba sredstava koja su stečena na nelegalan, nezakonit način. S druge strane, preventivna strana sistema podrazumeva nekoliko osnovnih mera koje se tiču sprečavanja pranja novca pre nego što do njega dođe, a to su sledeće mere: identifikacija i provera identiteta klijenata i stvarnih vlasnika, ali i redovno praćenje klijenata; prijavljivanje transakcija (gotovinskih) iznad iznosa koji je predviđen zakonom; prijavljivanje sumnjivih transakcija; čuvanje podataka o klijentima i transakcijama (Nuhanović & Nurkić Baraković, 2015). Pored ovoga, veoma važno je i poznavanje klijenata i načina na koji oni posluju. Na taj način može se izvršiti sprečavanje pranja novca. Dakle, svaki nepoznati klijent predstavlja veoma visok rizik od pranja novca. Upravo zbog toga bankama, ali i drugim finansijskim institucijama zakonski je zabranjeno poslovanje i pružanje usluga licima kojima nije moguće utvrditi identitet. Potrebno je naglasiti da sama identifikacija klijenta nije dovoljna. Ustvari važno je znati ko stoji iza klijenta, tačnije ko umesto njih u poslovnom svetu donosi odluke. Ukoliko se to ne može otkriti, samim tim se ne može ni govoriti o uspešnom sprečavanju pranja novca. Iz ovoga se može zaključiti da je potrebno da se klijent konstantno prati i da se na taj način utvrdi kako on ustvari posluje (Nuhanović & Nurkić Baraković, 2015).

Sledeći način sprečavanja pranja novca jeste prijava gotovinskih transakcija finansijsko obaveštajnim službama. Naime, za ovo se može reći da predstavlja jedan vid preventivne mere pomoću koje se želi sprečiti ulazak prljavog novca u legalne finansijske tokove, ali i pruža mogućnost da se ona pravovremeno i otkrije. Na ovaj način formiraju se baze podataka o licima i transakcijama za koje se veruje da postoji osnovana sumnja da je reč o pranju novca, zatim se ti podaci prosleđuju dalje policiji, carinskim organima, tužiocima, ali i svim drugim telima koja se bave pranjem novca, a predaju im se na dalju nadležnost (Mista, 2013, 51). Dakle, svako sumnjivo ponašanje klijenata, odnosno svako odstupanje od uobičajenog poslovanja koje bi moglo da upućuje na pranje novca potrebno je da se prijavi nadležnim organima. Što se tiče načina otkrivanja sumnjivih transakcija, to se vrši pomoću liste pokazatelja ili indikatora za prepoznavanje sumnjivih transakcija.

Sledeći način je prikupljanje i koordinirana razmena ovih informacija između nadležnih institucija, to predstavlja jedan od osnovnih elemenata u borbi protiv pranja novca. Upravo su zbog toga mnoge države oformile posebno specijalizovane organe koji se bave pranjem novca i nazivaju se finansijsko obaveštajna služba. Pod finansijsko obaveštajnom službom podrazumeva se središnja nacionalna agencija koja je nadležna za primanje, analiziranje i prosljeđivanje nadležnim organima izveštaja o finansijskim transakcijama: za koje se predpostavlja da su povezani sa prihodima koji su stečeni kriminalnim aktivnostima; koji su predviđeni nacionalnim zakonodavstvom, sve sa ciljem borbe protiv pranja novca, ali i finansiranja terorizma (Nuhanović & Nurkić Baraković, 2015, 86).

3.1. Međunarodne institucije, konvencije i sporazumi

Međunarodna saradnja podrazumeva saradnju državnih agencija koje se bave borbom protiv pranja novca, ali i finansiranja terorizma. Pored ovoga veoma bitna je i saradnja sa državnim vrhom, finansijskim institucijama, naravno, uz poštovanje međunarodnih konvencija i preporuka koje se tiču procesa pranja novca. Što se tiče borbe protiv pranja novca, međunarodne standarde postavljaju:

- Ujedinjene Nacije – Prva Bečka konvencija, Palermo konvencija, Rezolucija Saveta bezbednosti 1373. godine, Globalni program za sprečavanje pranja novca;
- Radna grupa za finansijske mere suzbijanje pranja novca (Financial Action Task Force – FATF) – Ova grupa ima zadatak da vrši kontrolu napredovanja država članica u procesu izvršavanja i efektima mera za sprečavanje pranja novca, izveštavanje o tendenciji pranja novca, izolacija država koje nisu uključene u ovaj sistem borbe protiv pranja novca. U odnosu na druge međunarodne organizacije, FATF je specifična zbog toga što nije osnovana na temelju međunarodnog ugovora. Radi se zapravo o međunarodnom međuvladinom telu s unapred određenim vremenskim mandatom, pri čemu je za svaki novi mandat neophodna nova odluka ministara država članica. Kao nedostaci FATF-a često se navodi nedovoljno razrađena organizacija i manjak transparentnosti u radu (Alldridge, 2016, 11);
- Međunarodno udruženje za superviziju osiguranja i reosiguranja (International Association of Insurance Supervisors – IAIS) – Njeni glavni ciljevi jesu: promovisanje saradnje između sektora osiguranja i reosiguranja, utvrđivanje međunarodnih standarda za superviziju osiguranja, upravljanje radom drugih finansijskih institucija;
- Egmont grupa – Ona predstavlja međunarodnu mrežu nacionalnih kancelarija koje su specijalizovane za borbu protiv pranja nezakonitih sredstava. Ona trajno podržava saradnju nacionalnih kancelarija, podstiče međusobnu razmenu informacija, ali i iskustava o mogućim slučajevima pranja novca. U sastavu Egmont grupe nalazi se 164 FIU (Financial Intelligence Units), a zadaće su joj podeljene na pet radnih grupa s različitim područja: pravo (Legal Working Group), edukacija i razmena podataka (The Training Working Group), razvojne strategije (The outreach Working

Group), unapređenje tipologije (The operational Working Group) i informatika (The IT Working Group) (Wouther, Kalin, & Goldsworth, 2007). Ova grupa kao najvažnije postignuće izdvaja stvaranje zaštićene internetske komunikacije. Egmont međunarodni sigurnosni internetski web sistem pruža mogućnost članovima da međusobno komuniciraju putem zaštićenog e-maila. Upravo na taj način olakšavaju i omogućavaju brzu razmenu podataka u borbi protiv pranja novca. Dakle, Egmont grupa ima za cilj stvaranje uslova za sigurnu, brzu i zakonski utemeljenu razmenu informacija koje se primenjuju u borbi protiv pranja novca i koja je usmerena na stvaranje mreže u međunarodnoj saradnji kancelarija (Banović, 2011, 77 – 78);

- Evropska Unija – Direktiva iz 2001. godine, proširila je broj obuhvaćenih kažnjivih dela na koje se može primenjivati, ali je takođe i proširila krug obveznika, tako da uključuje i advokate, revizore, računovođe, javne beležnike i agente u prodaji nekretnina;
- Bazelski komitet za bankarske supervizije. Naime, bazelska komisija za kontrolu banaka koja ima deset članova, a koja je osnovana 1988. godine, izglasala je izjavu koja se odnosi na principe kojima se potražuje od banaka da izvrše identifikaciju klijenata i sarađuju sa drugim državnim organima, sve sa ciljem da se smanji kriminal;
- Moneyval – Pod ovim se podrazumeva Komitet eksperata za evaluaciju mera o sprečavanju pranja novca, pod nazivom PC-R-EV. On je osnovan 1997. godine, sa ciljem procene provođenja mera protiv pranja novca unutar zemalja članica Evropske Unije, a koje nisu članice FATF-a. Njegov glavni zadatak jeste podsticanje država na ustrojavanje efikasnog sistema za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma, zatim na njegovo usklađivanje sa odgovarajućim međunarodnim standardima.

ZAKLJUČAK

Može se zaključiti da postoji veoma veliki broj definicija pranja novca. Međutim, za sve njih može se reći da su u suštini jednake. Pranje novca predstavlja veoma složen proces koji podrazumeva izvršavanje radnji putem više transakcija, pomoću kojih se nastoji izvršiti prikrivanje pravih izvora novca ili neke druge imovine, za koju postoji sumnja da je stečena nezakonitim radnjama u zemlji ili inostranstvu, sve sa jednim ciljem, a to je da se novac ili imovina prikažu kao da su stečeni na legalan način. Pranje novca predstavlja proces koji se odvija na globalnom nivou i ne zaobilazi nijednu zemlju, bez obzira na njenu ekonomsku razvijenost, finansijsku moć i sl. Pranje novca predstavlja proces koji je u poslednjih nekoliko godina postao sve aktuelniji, kako zbog globalizacije tržišta, tako i zbog tokova novca, posebno zbog sve učestalije primene nove tehnologije koja daje mogućnosti da se novac u nekoliko trenutaka prebaci na druge kontinente. Institucije, ali i subjekti koji su uključeni u proces pranja novca, nastoje da iskoriste upravo tu slobodu kretanja kapitala i pružanja finansijskih usluga, upravo to predstavlja veliku opasnost za finansijski sistem i njegovu stabilnost.

Proces pranja novca ne pojavljuje se odvojeno od drugih društvenih, štetnih, pojava, tako da se može reći da mu pripada mesto koje odgovara opštem stanju kriminaliteta u jednom društvu. Za proces pranja novca može se reći da ima određene specifičnosti i upravo to ga čini drugačijim od ostalih kriminalnih aktivnosti. Potrebno je istaći i to da je proces pranja novca mnogo više prisutan u onim zemljama u kojima se javlja deficit određenih roba na tržištu, ili u onim zemljama gde su poreska opterećenja jako velika. Takođe, proces pranja novca karakteriše i veoma visoka adaptibilnost tržišnim događanjima, tačnije, robama i finansijskim kretanjima.

Sa stanovišta krivičnog dela, pranje novca ima širi negativni uticaj na društvo u celini, zbog toga što je njegova svrha prikrivanje izvršenja drugih krivičnih dela, to se posebno odnosi na organizovane oblike, ali i nastavljanje izvršenja krivičnih dela bez straha od otkrivanja. Postupkom pranja novca počinitelji skrivaju stvarno poreklo i vlasništvo nad sredstvima, pravima ili imovinom, koji su stečeni na ilegalan način. Potrebno je naglasiti da bez obzira što ova sredstva nikada neće biti posmatrana kao legalna u okviru zakona, sam proces pranja novca će se smatrati uspešnim tek kada se uspe prikriti njegov pravi izvor i vlasništvo. Iz ovoga se može izvesti zaključak da perači novca kao glavni cilj imaju ubacivanje nelegalno stečenog novca u legalni finansijski sistem, sve sa ciljem prikrivanja njegovog nezakonitog porekla. Pomoću daljih transakcija ovaj novac dobija legitimitet pre svega, jer se ulaže u legalne poslove. Na ovaj način dobit koja se ostvari postaje legalna i kao takva dalje se može ulagati u legalne poslove. Takođe, u ovoj fazi jako je teško otkriti poreklo novca, a sam proces prolazi kroz tri faze. Bez obzira na to što je proces pranja novca otkriven kroz faze kroz koje prolazi, i dalje je veoma teško dokazati njegovo nezakonito poreklo, posebno ukoliko se to ne učini u početnoj fazi.

Dakle, iz svega navedenog može se zaključiti da je proces pranja novca nemoguće u potpunosti zaustaviti, ali ga je moguće i kontrolisati. Isto tako potrebno je naglasiti da efikasnost borbe pranja novca zavisi pre svega od angažovanja svih društvenih faktora. Negativne posledice ovog procesa osećaju se u svim sferama života. Problem kod ovoga procesa jeste i to što oblici ovog krivičnog dela nisu uvek lako prepoznatljivi i uočljivi. Samim tim veoma je teško blagovremeno reagovati i primeniti odgovarajuće mere prevencije i suzbijanja. Što se tiče zaštite od pranja novca, može se reći da se ona ne nalazi samo u zakonskoj regulativi, nego i u uklanjanju uzoraka i pojava koje dovode do devijantnog ponašanja.

Reference

- Alldridge, P. (2016). *What went wrong with money laundering law?* London: Palgrave Macmillan UK.
- Banović, M. (2011). Negativni efekti pranja novca. *Porezni savjetnik*, 71-78.
- Budimir, N. (2019). Pranje novca i finansiranje terorizma. *Bezbednost, policija, građani*, 119-134.
- Carlson, J. (2010). *Ruka ruku više ne mije- Borba protiv mita i korupcije*. Zagreb: Oksimoron, d.o.o.

- Cindori, S. (2007). The Money Laundering Prevention System. *Financial theory and practice*, 31 (1) , 59-76.
- Crumbley, L., Heitger, L., & Stevenson, S. (2007). *Forensic and Investigative Accounting*. Chicago: CCH Business Valuation Guide.
- Ivanov, M., & Maroši, V. (2014). *Bankarstvo i osiguranje*. Zagreb: Alka Script.
- Jergović-Katušić, S. (2007). Pranje novca (pojam, karakteristike, pravna regulativa i praktični problemi). *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* , 619-642.
- Mista, N. (2013). *Sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma*. Sarajevo: Revicon.
- Mitsilegas, V. (2003). *Money Laundering Counter - Measures in the European Union: A New Paradigm of Security Governance Versus Fundamental Legal Principles*. Hague: Kluwer Law International.
- Nuhanović, S., & Nurkić Baraković, M. (2015). Unapređenje sprečavanja pranja novca. *FBIM TRANASCTIONS*, 3(2) , 81-92.
- Rička, Ž. (2011). Uloga računovođa u sprečavanju pranja novca. *Revicon-ov zbornik (12 Međunarodni simpozij ubrzane reforme u funkciji održivog razvoja)* , 303-317.
- Stakić, B., & Jezdimirović, M. (2012). *Javne finansije*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Stanković, N. (2014). *Terorizam i finansiranje terorizma*. Brčko: Evropski univerzitet.
- Wouther, H., Kalin, C., & Goldsworth, J. (2007). *Anti-Money Laundering: International Law and Practice*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Primljeno 8. januara 2020,
nakon revizije,
prihvaćeno za publikovanje 17. marta 2020.
Elektronska verzija objavljena 1. aprila 2020.

Nemanja Budimir je diplomirao sam na Univerzitetu za poslovni inženjering i menadžment u Banja Luci (2012), na kojem je i magistrirao (2014). Zaposlen je kao profesor u Brygganu u Motali (Švedska) i u Fondaciji „Andrej Budimir“ u Banja Luci. Autor je velikog broja naučnih i stručnih radova objavljenih u nacionalnim i međunarodnim časopisima.

MONEY LAUNDERING AS A MODERN PHENOMENON- THE CONCEPT, PHASES AND PREVENTION

Money laundering is the global problem of the century. Money laundering as a form of economic crime is present in both national and international conditions. Despite a large number of definitions, we can say that money laundering refers to a circulation of illegally gained profits, during a shorter or longer period of time, in order to, in a cycle of transformation, finally gain ostensibly legitimate profits. All countries should go ahead a “money washer“ in the design and standardization methods, as well as in ways to fight and not allow criminals to use unregulated or corrupted institutional framework of money laundering in order to get profitable incomes.

As a part of prevention and protection from money laundering phenomenon, the main aim is discovering criminal offenders and effective protection of the country, which is of central importance not only for one country's safety and its national trade, but for international sequences as well.

Keywords: money laundering, crime, organized crime.